

KROM

Norsk forening for kriminalreform

**Høringsuttalelse om
Juryutvalget – Når sant skal skrives
NOU 2011:13**

Avgitt 1. mars 2012

1. INNLEDNING.

KROM vil i det følgende svare på Høring – NOU 2011:13 Når sant skal skrives.

KROM har som utgangspunkt at dagens juryordning gir det beste utgangspunkt for å hindre uriktige domfellelser. Hvilket betyr at KROM vil beholde en selvstendig jury i de mest alvorlige sakene.

Det overordnede hensyn i forhold til valg av prosessordning skal være å hindre uriktige domfellelser. KROM er av den oppfatning at det viktigste virkemiddelet er å skjerpe kravet til bevisvurderingen, særlig i de saker der påstand står mot påstand. Tvilsprinsippet vil etter KROMs syn, særlig der hvor troverdighet er et sentralt vurderingstema, best ivaretas ved fortsatt å ha en jury som tar stilling til skyldspørsmålet uten påvirkning av fagdommerne ut over rettsbelæringen. KROM mener at det er viktig for å hindre uriktige domfellelser at det skjer en separat behandling av skyld og straff, slik at spørsmålet om straff og erstatning først blir et tema etter at skyldspørsmålet er avgjort.

I det følgende vil derfor KROM konsentrere høringsuttalelsen til betydningen av å beholde juryordningen.

2. RETTSSIKKERHET / TVILSPRINSIPPET

Til støtte for at tvilsprinsippet i større grad ivaretas ved en jurybehandling viser Krom til Juryutvalgets innstilling vedlegg 3. Oversikt over tilsidesettelser i medhold av straffeprosesslovens §§ 376 a og 376 c i perioden 2005 – 2010. Der fremgår det at i denne 5 års perioden er satt til side 41 nei-kjennelser, dvs. hvor juryen har latt tvilen komme tiltalte til gode ved at det har vært 4 eller flere jurymedlemmer som har stemt for frifinnelse.

Ved ny behandling i meddomsrett har 32 (ca 80%) av disse endt med domfellelse hvorav 8 med dissens. Bare 9 (ca 20%) av avgjørelsene endte med frifinnelse ved ny behandling i meddomsrett.

KROM viser også til at av de 41 nei kjennelsene som ble tilsidesatt i perioden 2005 – 2010 var det i all hovedsak saker som gjelder narkotikalovbrudd og seksuallovbrudd. Det er grunn til å anta at det i disse sakene er en troverdighetsvurdering som har vært avgjørende for utfallet.

Lekdommere er etter KROMs syn bedre til å vurdere troverdighet enn fagdommere. Fagdommerene har gjennom en lang yrkeskarriere med mye løgn i rettsalen, hørt seg ”døve” på tilsvarende historier og fått en redusert evne til å skille historien der den kan være riktig fra de tilfellene der bevisførselen forøvrig tilsier at historien er løgn. Lekdommere som ikke har sitt daglige virke med straffesaksbehandling antas i større grad å ha en mer åpen tilnærming til den konkrete saken som er til behandling.

KROM viser til advokat Lindboes replikk i Aftenposten torsdag 28. desember 2006 side 3 hvor han blant annet uttaler:

”Ved å avskaffe juryen og gi juristene større innflytelse på skyldspørsmålet, må det påregnes flere domfellelser enn i dag. Enda flere av dem som blir tiltalt av stasadvokaten vil bli straffet.

Jurister er ofte barn av jurister uansett skjer det en ensretting av livsanskuelse og verdinormer gjennom fem-seks år på juridisk fakultet og ti – femten års ansettelse i justisdepartementet eller en tilsvarende arbeidsplass, før dommerutnevning. Dette er en prosess som ikke spesielt vektlegger åpenhet overfor andre eller livserfaring på det personlige plan. Jeg mener at dommere kan ha dårligere forutsetninger enn et variert utvalg av mennesker med annen livserfaring til å avgjøre hvorvidt det foreligger en mulig voldtekt, en mulig narkotikaforbrytelse eller tilstrekkelig skyld i mulig legemskrenkelse”

Når KROM mener at juryordningen best ivaretar tvilsprinsippet, er det fordi lekdommerne i en jursak har en mer selvstendig og uavhengig rolle enn i en meddomsrettssak.

3. STEMMEGIVNING OG RETTSBELÆRING

KROM mener videre at tvilsprinsippet best ivaretas ved at lekdommerene stemmer særskilt over skyldspørsmålet uten påvirkning av fagdommerene. KROM viser til at det fremgår av høringsnotatet at 4,5 % av de lekdommere som er intervjuet opplyser at de har vært urimelig påvirket av fagdommer i forhold til den avgjørelse de skal ta. Det er et tall som må tas svært alvorlig og indikerer at det er en langt større prosentandel som har blitt påvirket i forhold til avgjørelsen, men som ikke vil karakterisere påvirkningen som urimelig.

De færreste av oss vil erkjenne at vi ikke har klart å ta en selvstendig upåvirket avgjørelse, men det er ikke til å komme fra at som ny på en arena og/eller ung på arenaer som i arbeidslivet, styrerrommet, kurs, seminar o.l. vil man høre på den eller de med lengre erfaring. Slik vil det også være i forhold til å avgjøre skyldspørsmålet i en straffesak. Fagdommere er selvfølgelig forskjellige og vil i større eller mindre grad utøve en bevisst eller ubevisst påvirkning på lekdommerne. Å hindre at en slik selvsagt påvirkning skjer, ivaretas best ved at konferansen og avstemmingen skjer adskilt og at den påvirkning som skal skje i forhold til forståelse av rettssetningene, skjer i form av rettsbelæring i åpen rett hvor alle aktørene kan følge med på det som rettsbelæres. Slik etterkontroll kan best sikres ved at rettsbelæringen er skriftlig og/eller tas opp på lyd.

KROM trekker ut fra materialet med tilsidesatte nei -kjennelser i perioden 2005 – 2010 den konklusjonen at tvilen i større grad kommer tiltalte til gode ved en selvstendig jury som har separat rådslaging og stemmegiving og at det best ivaretar hensynet til det å ha en prosessordning som i størst mulig grad hindrer uriktige domfellelser.

KROM mener at materialet med tilsidesatte kjennelser i perioden 2005 – 2010 bør gjennomgås ytterligere ved at saksdokumentene og avgjørelsene gjennomgås og om mulig at det også gjennomføres intervjuer med sakens aktører for å kunne analysere nærmere hva som gir grunnlag for et nei eller ja svar og ved det forsøksvis si noe mer konkret om lekdommerenes ivaretagelse av rettsikkerheten i jury og meddomsrett.

KROM deler også den danske professor dr jur Eva Smiths syn på juryordningen slik det har kommet til uttrykk i hennes artikkel ”lægdommere i straffetspleien – Kan systemet forbedres?” i UFR 1989 B 113 på side 114:

”...Fagdommeren kommer med sit kendskab til loven og til retspraksis, med sin erfaring fra sit mangeårige virke – blant fornuftige mennesker kan det ikke undgås, at hans ord får en ganske særlig

vægt, uanset at man lytter med ægte interesse til lægdommernes synspunkter. Og det er vel også derfor, at Krog gerne vil have fagdommeren med ind i Nævningernes voteringsværelse. Ikke for at presse lægdommerne, men for at de skal kende hans synspunkter, før de treffer deres afgørelse....”

Og videre på samme side:

”....I øvrig er nævninger ikke uden forståelse for retsenhed, og juristerne får jo rigelig lejlighed til at fremføre dette aspekt, inden nævningerne trækker sig tilbage. Overhovedet får juristerne al den tid, de ønsker, til at forklare systemet for nævningerne. Man kan sige, at under hver eneste nævningesag står straffesystemet sin prøve. Lovreglerne nøjes med at henvise til domspraksis – vi må også forklare, hvorfor denne praksis er rimelig og rigtig. Og dermed stilles der krav til systemet – til straffeloven og dens fortolkning- som er af afgjørende betydning i et demokratisk samfund....”

Det er etter dette KROMs konklusjon at det er av vesentlig betydning at rettsbelæringen skjer i åpen rett slik at fagdommerens mulige påvirkning av lekdommernes faktumvurdering kan etterprøves.

4. ENDELIG AVGJØRELSE ELLER TILSIDESETTELSESADGANG

KROM er enig med juryutvalget i at sakene bør få sin endelige avslutning ved første gangs ankebehandling i jury.

Frem til 1933 kunne bare fellende kjennelser settes til side. Bestemmelsen var ment som en rettssikkerhetsgaranti for å hindre uriktige domfellelser.

Det er alarmerende at denne rettssikkerhetsgarantien ikke ble benyttet hverken i domfellelsen av Liland, Moen eller i alle de incestsakene som måtte gjenopptas etter at det ble avslørt at domfellelsen baserte seg i hovedsak på en sakkyndighet som viste seg å være feil.

KROM er etter disse avgjørelsene ikke i tvil om at justismordene ville ha vært de samme om sakene hadde vært behandlet som meddomsrettssaker, fordi fagdommerene fulgte med på den samme bevisførselen og lot ikke tvilsprinsippet føre til en tilsidesettelse av kjennelsene.

I materialet om tilsidesettelser av ja kjennelser i perioden 2005 – 2010 fremgår det at 19 ja kjennelser ble satt til side. 5 av disse endte med samme resultat og var enstemmig ja i meddomsrett, 8 endte med frifinnelse hvorav 3 med dissens og 6 ble henlagt.

KROM har det helt selvsagte standpunkt at det å hindre uriktige domfellelser er et overordnet hensyn. Det vil derfor være riktig å opprettholde en tilsidesettelsesmulighet for ja-kjennelser, men ikke for nei-kjennelser dersom eksisterende ordning opprettholdes. Om lagrettefraksjonens forslag om at både lekdommerene og fagdommerene skal stemme over skyldspørsmålet og at det for å domfelle kreves flertall både blant lekdommerene (6 av 9) og fagdommerne (2 av 3) vil det ikke være nødvendig med en tilsidesettelsesadgang. KROM slutter seg delvis til lagrettefraksjonens forslag på dette punktet, ikke minst for å få en avslutning av saken etter at saken er behandlet en gang i annen instans.

KROM ser det mindre vesentlig om man velger å redusere juryen fra 10 til 9 medlemmer og imøteser at også fagdommerene stemmer over skyldspørsmålet, men presiserer at det er viktig at rådslagning og stemmegivning skjer separat, samt at rettsbelæringen skjer i åpen rett.

Lagrettsfraksjonens forslag om at juryen kan komme tilbake å stille spørsmål er vi enige i, forutsatt at det skjer i åpen rett som i dag og kvalitetssikres ved lydopptak med mindre det bare er pragmatiske spørsmål det er snakk om.

5. KRAVET TIL BEGRUNNELSE FOR SKYLD – DEN FRIE BEVISVURDERING

KROM er enig i at det skal gis en begrunnelse for skyld. Spørsmålet er hva kravet til begrunnelse innebærer. KROM viser til at HR har tatt stilling til dette spørsmålet. KROM viser til Rt 2009 s. 750, Rt 2009 s. 1439 og Rt 2010 s. 865. KROM deler det syn at det er tilstrekkelig at fagdommerne begrunner hvorfor kjennelsen ikke settes til side. I tillegg vil rettsbelæringen og spørsmålsskriftet til juryen i seg selv være en begrunnelse for avgjørelsen av skyld.

Kravet til innholdet i en begrunnelse for skyld er imidlertid etter KROMs syn av større betydning enn at en avgjørelse for skyld skal begrunnes alene. Dagens krav til begrunnelse i medhold av straffeprosesslovens § 40 må endres og skjerpes.

Ser man på dommer fra en rekke meddomsrettssaker, er begrunnelsen så knapp at det er umulig å forstå hva retten bygger sin avgjørelse på.

KROM mener at kravet til begrunnelse må innebære at andre som leser dommen skjønner hvorfor retten kom til at det var bevist ut over enhver rimelig fornuftlig tvil at vedkommende tiltalt ble funnet skyldig.

KROM trekker her frem ”Felaktigt dömda” Rapport fra JK:s rättssäkerhetsprojekt på side 53 under kapittelet Bevisvärdering hvor det siteres fra SOU 1938:44 s. 377;

”Regeln om domarens frihet vid bevisvärderingen innebär icke, att han får grunda sitt avgörande på en rent subjektiv uppfattning rörande de olika bevisens värde. Hans övertygelse måste vara objektivt grundad och sålunda stödjas på skäl, som kunna godtagas av andra förståndiga personer. Ej heller får avgörandet grundas å totalintrycket av materialet. Det åligger domaren att för sig själv och även andra i domskälen klarlägga de olika grunder, på vilka han stöder sin övertygelse”

Det oppsummeres på side 471 i rapporten som følger:

Bevisvärderingen skall vara objektiv.

Bevisvärderingen skall stödjas på skäl, som kan godtas ”av andra förståndiga personer

Bevisvärderingen får inte grundas på en totalvärdering av materialet

Domaren skall i domskäl klarlägga de grunder på vilka han stöder sitt ställningstagande.

6. JURYEN SOM RETTSSKAPENDE INSTANS

Juryen har en viktig funksjon på det mer prinsipielle rettspolitiske plan; juryens rettsskapende virksomhet.

Denne rettsskapende funksjon vil bare være mulig med en selvstendig jury som stemmer uavhengig av fagdommernes påvirkning.

KROM viser til at lovendringen i 1933 som innførte tilsidesettelsesadgang også for juryens frifinnende kjennelser kom som følge av juryens frifinnelse av Arnulf Øverland for blasfemi. Signalet fra befolkningen representert av en selvstendig jury var at det ikke skulle følge skyld og straff for Arnulf Øverlands foredrag i studentersamfunnet "Kristendommen – den tiende landeplage". Lovgiver svarte med en lovendring slik at også frifinnende kjennelser kunne settes til side for å hindre uriktige frifinnelser. Kjennelsen er historisk og juryen var mer enn 50 år forut for sin tid. Blasfemiparagrafen ble først opphevet i 2009 etter å ha vært sovende i mange år.

KROM viser videre til juryens to kjennelser i den såkalte "brennende sengen" saken om preventivt nødverge. Juryen frifant ved kjennelse 23. august 1982, fagdommerne satte kjennelsen til side og saken kom opp på ny 2. mai 1983. Juryen frifant igjen. Juristene mente at loven var anvendt feil, men folkets representanter ville i et tilfelle som det foreliggende ikke dømme kvinnen skyldig. Også i 1986 ble en kvinne frifunnet på samme grunnlag. Lovgiver svarte med en lovendring 11. juni 1993 hvor det, etter frifinnende kjennelse med jury som settes til side av fagdommerne, skal saken når den behandles på ny, settes som meddomsrett for å hindre uriktige frifinnelser.

KROMs konklusjon er likevel at en selvstendig jury vil kunne gi lovgiver viktige signaler og korrektiver til eksisterende lover. Blasfemi er ikke lenger straffbart og preventivt nødverge kan påberopes som straffrihetsgrunn i dag.

Det er for KROM viktig at folkets mening kommer til uttrykk og det er ingen katastrofe å frifinne en skyldig – det kan vi leve med. Det er de uriktige domfellelsene som må forhindres. Vi må holde fast ved at det er bedre å frifinne 10 skyldige enn å domfelle en uskyldig.

7. SEKSÅRS SAKER OG/ ELLER STRAFFEPÅSTAND I FORHOLD TIL JURYBEHANDLING ELLER MEDDOMSRETTSBEHANDLING

KROM er enig i at det er i de alvorligste sakene at det er viktig med en juryordning. Sakens alvorlighetsgrad avspeiles av straffepåstand og ikke av strafferamme. KROM er derfor av den mening at straffepåstanden må være avgjørende for om saken skal gå for jury eller meddomsrett. KROM mener at dersom det er en straffepåstand på 2 år eller mer i første instans, skal saken behandles med jury i ankeinstansen uavhengig av strafferamme. KROM viser til at i Danmark knyttes prosessordning til straffepåstand og ikke til strafferamme. Dette gjaldt både under gammel og ny juryordning.

KROM føyer til at det alltid har vært enighet om at det er de alvorligste sakene som skal behandles med jury. Dette innebærer implisitt at man har ment at juryordningen gir en økt rettssikkerhetsgaranti i forhold til meddomsrett. I og med at det ikke er grunnlag for å si at juryordningen ikke gir den rettssikkerhetsgaranti man ønsker, er det KROMs oppfatning at ordningen må bestå.

KROM ønsker, i tråd med det som er anført i forhold til å beholde jury i de alvorligste sakene, at lekdommerne har rådslagning og stemmer for seg over skyldspørsmålet før straffespørsmålet behandles.

Ved behandlingen av en straffesak med meddomsrett behandles skyld og straffespørsmålet samlet i motsetning til lagrettesaker hvor disse spørsmål behandles separat. KROM er av den oppfatning at samlet behandling medfører at gode poenger for at tiltalte er uskyldig lett kan drukne i at forsvarer også må argumentere for mildest mulig straff i tilfelle domfellelse. Det at lagretten kun fokuserer på spørsmålet om påtalemyndigheten har bevist, ut over enhver rimelig fornuftig tvil, at tiltalte har forholdt seg som beskrevet i tiltalebeslutningen, medfører at lagretten i mye større grad enn meddomsretten fokuserer på det som må være rettens viktigste funksjon; å forhindre uriktige domfellelser.

KROM mener at det også i meddomsrettssaker, både i første og i annen instans, i større grad enn det som er praksis i dag, må legges til rette for at man skiller behandlingen av skyld og straff.

Det er i dag en begrenset anledning til å forhandle særskilt om skyldspørsmålet, jfr. strpl. § 288, men det er en unntaksbestemmelse som sjeldent påberopes eller tas til følge.

KROM mener at det bør foretas en rettsbelæring i åpen rett også i meddomsrettssaker og at lekdommerne avgir sin stemme separat.

8. LYDOPPTAK

KROM slutter seg til at alle forhandlinger må tas opp på lyd. Dette gjelder ikke minst ved bruk av tolk i retten. KROM viser til at tidligere, før lydopptaker ble et alternativ, ble det som skjedde under forhandlingene nedtegnet av en rettskriver. Betydningen av notoritet rundt det som skjer under forhandlingene er særlig belyst ved lagmann i Gulating lagmannsrett, Hanne Sofie Greve, som også har vist til at Norge står langt tilbake på dette området i forhold til europeiske land for øvrig. Se Juristkontakt nr. 8/2011.

Lagrettefraksjonen har foreslått at lyd og bildeopptak skal kunne erstatte fornærmedes forklaring i ankedomstolen der hvor fornærmede er særlig sårbar. Dette er etter KROMs mening ikke rettssikkerhetsmessig forsvarlig. Fornærmede og hovedsaklige vitner må forklare seg og svare på spørsmål muntlig under ankeforhandlingene. Ved motstrid eller forhold som beskrevet i strpl. § 300 kan lyd og billedopptak etter KROMs syn benyttes, men en utvidelse av adgangen ut over dette vil etter KROMs mening ikke være forsvarlig ut fra et rettssikkerhets perspektiv.

9. AVSLUTNING – KONKLUSJON

Med henvisning til NOU 2011: 13 Sammendrag, hvor det oppsummeres hva utvalget har kommet frem til har KROM følgende synspunkter:

Som det fremgår ovenfor støtter KROM forslaget fra lagrettsfraksjon som går inn for å videreføre ordningen med lagrette i de alvorligste straffesakene. KROM mener at dersom det er en straffepåstand på 2 år eller mer i første instans, skal saken behandles med jury i ankeinstansen uavhengig av strafferamme.

KROM ser det som mindre vesentlig om man velger å redusere juryen fra 10 til 9 medlemmer og imøteser at også fagdommerne stemmer over skyldspørsmålet, men at det er viktig at rådslagning og stemmegivning skjer separat for fagdommere og jury. KROM understreker at rettsbelæringen må skje i åpen rett.

KROM ser det som en forbedring av dagens ordning at saken kan få sin endelige avslutning etter en ankebehandling ved at tilsidesettelsesadgangen erstattes med at det må være flertall for domfellelse både blant de 9 jurymedlemmene og de 3 fagdommerne.

KROM er videre enige i at meddomsrett utvides til alle straffeutmålingsankene. KROM har ikke sterke synspunkter på antallet fagdommere og meddommere ut over at det må være et flertall av lekdommere også i straffeutmålingsanker. KROM mener at dette er viktig for legitimiteten av straffeutmålingen i befolkningen.

KROM er videre enig i at det ikke er nødvendig med lekdommere i anker som gjelder saksbehandlingen og/eller lovanvendelsen.

KROM er uenig i at det lovfestes en adgang til avspilling av eventuelle lyd og bildeopptak fra førsteinstans til erstatning for fornærmedes umiddelbare forklaring i ankeinstansen.

For Norsk forening for kriminalreform KROM

Solveig Kristine Høgtun

Bente Oftedal Roli

Preben Henriksen